

HOGYAN ALAPÍTSUNK SZKÓLÁT?

Egy templom liturgikus zenei életében minőségi fordulatot jelent, amikor megjelenik az előénekesek csapata, a kiskórus, a szkóla. A II. vatikáni zsinat szellemében formált liturgia, legalábbis normál formájában, szinte elképzelhetetlen a szkóla részvétele nélkül. Miért? Mi az a többlet, amit a liturgiai életnek a szkóla megszervezése hoz?

A post-tridentini időben a misét lényegében kétféle módon végezték. Vagy a liturgia szellemében, asszisztenciával, liturgikus kórusal, de a nép csendes részvételével. Vagy a pap egy személyben (persze a ministránsok segédkezésével), miközben a nép a kántor vezetésével a liturgiától független (szinte független) énekeket énekelt.

A zsinat után a liturgia úgy jelenik meg előttünk, mint amiben mindenki a maga feladatának gyakorlásával vesz részt, melyben a papon kívül a ministránsok, lektorok, akolitusok, a templomi énekkar tagjai végeznek liturgikus szolgálatot (Lit. Konst. 28-29.). Többféle szerep különül el, mindig a dolog természetének megfelelően, és ezek együttvéve adják a liturgia szent drámáját. Az olvasmányokat általában felkészített lektorok szólaltatják meg, a hívek könyörgésében is részt vesznek a kiválasztott előimádkozók, a ministránsok is többféle feladat szerint elkülönülve szolgálnak (gyertyavivők, tömjénvivők). Az egyházzeneben is helyénvaló a szerepek elkülönítése. A *kántor* eredetileg énekest jelent, mindazok neve volt, akik a közösségből kiválva bizonyos nekik rendelt részeket énekelnek.

A liturgikus énekek klasszikus rendjében egészen kivételes, hogy a teljes tömeg egyfolytában közösen énekeljen végig valamit. Ha az őskeresztény liturgiával megismerkedünk, azt látjuk, hogy benne az énekszövegek azáltal nyerik el kifejező erejüket, hogy egyes részeket előénekesek, más részeket egy szólista, más részeket nagyobb énekcsoport vagy az egész közösség szólaltat meg. Sőt egy darabon belül is a kisebb csoport és a közösség (vagy: a szólista és a kórus) váltakozása fejezi ki teljesen az ének mondanivalóját. A legtöbb tételt meg sem értjük igazán, ha nem ezzel az eleven váltakozással szólaltatják meg (pl. olvasmányközi zsoltár). A liturgikus ének akkor simul jól a liturgiához, ha vannak olyan szólóénekesek és olyan énekcsoportunk, mely a közösséggel váltakozó énekekben felhasználható.

A közösség is nagyot nyer a szkóla működésével. A szkóla tudásában előre haladva "húzza maga után" az egész közösséget. A liturgikus énekfajta elsajátítását sürgetővé is teszi, de meg is könnyíti a szkóla. Amellett a liturgiában való tevékeny részvétellel éppen nincsen ellentétben, ha a szertartás egyes pontjain csak a szkóla énekel, a közösség pedig belső figyelemmel hallhatja. Ez is jól eső változatosságot visz a szent cselekménybe, nyugalmi pontokat biztosít, és a magas zeneművészet nemes gyümölcseit is odahozza áldozati adományként az oltárhoz. A II. vatikáni zsinat félreértelmezése volt, amikor egyes templomokban minden egyebet meg akartak szüntetni a népénekén kívül!

Egy szóval: az a kántor, aki jelentős előrehaladást akar tenni templomának egyházi zenéjében, haladéktalanul fogjon hozzá a szkóla szervezéséhez. De milyen legyen a szkóla? hogy fogjunk a munkához? mit énekeltsünk? hogyan osszuk el a misében a teljes közösség és a szkóla énekét?

*

Hogyan szervezzük meg a szkólát?

Nincs olyan hely, nincsenek olyan kedvezőtlen adottságok, hogy meg ne lehetne szervezni a szkólát. Énekkart alakítani nem, könnyű: kell hozzá szólamonként legalább öt-hat ember, lehetőleg ugyanannyi férfi, mint nő. Szkólát lehet alakítani már három-négy emberből is. Lehet alakítani mondjuk tíz nőből és három férfiből. Lehet, ha értünk hozzá, hogy mit és mikor énekeltsünk velük. Éppúgy lehet alakítani gyengébb, mint jobb képességű, felkészültségű énekesekből, mert a liturgikus énekek nagy része megszólaltatható akár egyszerűbb, akár díszesebb formában. Csak az a fontos, hogy szerényebb képességű szkóla ne akarjon nehezebb feladatot vállalni. Inkább az egyszerűbbet jól, mint a komplikáltat gyengén.

Hogyan kezdjük hozzá a szkóla szervezéséhez? Ez teljesen a helyi adottságoktól függ, de egy-két lehetőséget mégis fölvetünk.

1. Szkola-alapítás gyermekekből. Legkönnyebb a szkolát gyermekekkel megindítani. A hittancsoportokból mindig ki lehet emelni néhány olyan gyermeket, aki hajlandó a liturgikus szolgálatra. Az énekvezető járjon be néhány hétig valamennyi hittanórára. Figyelje meg a csoportokat, a hitoktató munkáját, a hitoktatás tartalmát. Azután kezdjen hozzá rendszeres énektanításhoz a hittanórák elején vagy végén (legfeljebb 10 perc!). Ne legyen ennek anyaga több, mint két-három ének, mondjuk egy népének és egy könnyű introitus. Az énektanítás közben beszéljen arról, hogy rövidesen el akarunk kezdeni valamit, ami szebbé teszi a misét. Tűzze ki a szkolás mise megindulásának időpontját (legalkalmasabb: ádvent I. vasárnapján). Énektanítás közben szemelje ki a legalkalmasabb gyerekeket, beszéljen velük egyenként, csináljon kedvet a közös munkához. Gondosan jelölje ki a heti próba időpontját (egy hétköznapi koraestet és a mise előtt 30-40 perc közvetlen előkészületet). Beszéljen a szülőkkel is, hogy tudják, milyen ügy érdekében vállalják a gyermekek a plusz megterhelést, s hogy a templomi szolgálaton túl milyen szellemi javakat várhatnak gyermekük részére.

Az első szkolás mise előtt legalább egy hónapnyi próba-időszakra van szükség. Eleinte indulhat a szkola szerényebb „műsorral” is: hosszabb időn át azonos introitus és hetenként változó olvasmányközi ének. Később hozzájöhethet a communio és az ordinárium. A proprium részeinek gyakoribb változtatására csak a második vagy harmadik évben gondolhatunk.

Ha ádventben kezdtük a munkát, az első nagy próbatét, egyben a szkolát össze is kovácsoló alkalom a nagyhét. Aki egy nagyhetet a szkolában elvégzett, hűséges marad a liturgikus szolgálathoz! Célszerű vagy egy napot kiválasztani a nagyhétből (legalkalmasabb: virágvasárnap), s azt teljes egészében kidolgozni; vagy minden napból kiemelni egy biztosan megtanítható főéneket.

Már az első alkalommal gondosan ki kell alakítani az énekesek elkülönített helyét az oltár és a nép között. Hamarosan sor kerülhet a kórusruhák megvarratására és az ünnepélyes énekes-avatásra. Ez jó alkalom arra is, hogy a közösség és a szkola kapcsolatát szorosabbra fűzzük (önkéntes jelentkezők a ruhák szabására, megvarrására).

Ajánlatos, hogy a szkola a ministráns-csoporttal összehangoltan működjék. Kaphatnak közös liturgikus tanítást, s azután tarthatnak külön, de olykor közös próbát. Sokszor amúgy is szorosan össze kell hangolni az asszisztencia és kórus működését (nagyhét). Sok gyerek nehezen is döntené el, hová csatlakozzon. Nos, így tartozhat mindkét csoportba, s beosztás szerint egyszer ministrál, egyszer előénekesként működik. Így legalább több gyermek bevonható a liturgikus szolgálathoz anélkül, hogy csak a dologtalan ministránsok száma szaporodna az oltár körül.

2. Szkola-alapítás fiatalokból. A kamaszokat nehezebb megnyerni előzetes tapasztalatok nélkül a szkola-éneklésre. (Más persze, ha gyermek-szkolából nőttek föl.) Náluk talán az a legfontosabb, hogy a liturgiába való bevezetést bármi módon megkapják (zsolozsma, ministrálás, asszisztálás, zoltárimádság). Kiemelkedően alkalmasak viszont e feladatra a 18-24 év körüli fiatalok. Ők már áttestek a mutáláson, erős a társulási igényük, szívesen vállalnak többet is a teljesebb vallási életért, s megközelíthetők eszközön keresztül. A fiatalokból álló szkola alapítására olyan egyén vállalkozzon, aki tudásával, határozottságával, jó beszédkészségével tekintélyt tud szerezni előttük. Nem lesz könnyű dolga, de a legszebb eredményeket remélheti, ha a nehézségeken úrrá tud lenni.

Fontos, hogy mindenekelőtt az ifjúsági lelkipásztorral lépjen érintkezésbe. Egyetértésre kell jutni vele, hogy valóban akarja-e elmélyültebb, egyházasabb, liturgikusabb lelkiéletre vezetni neveltjeit. Meg kell egyezni abban is, hogy a liturgikus ének lehet egyszerűbb vagy komplikáltabb, lehet egy- vagy többszólamú, vagy ezekből kevert, de nem lehet a szentséghez méltatlan, nem lehet alantas jellegű.

Ezek után talán legcélszerűbb a fiatalokat értelmükön keresztül megközelíteni. Nem is biztos, hogy a misén való szkola-éneklés a legalkalmasabb "első lépés". Ha a hitoktató hajlandó átadni egy órát, talán érdemes lenne összefüggő tanítással kezdeni a liturgia értelméről, s az énekről úgy beszélni, mint annak szerves része. Sok helyen a csoportos zsolozsma lehet az első olyan élmény, mely a liturgikus imádság, ének, viselkedés, szellemiség értékével megismerteti a fiatalokat. Egy idő után azonban dönteni kell: maradhat kapcsolatuk ilyen laza (például havonta egy zsolozsmára vagy egy-egy gondosan előkészített szentmisére szorító), de valódi szkola-munka csak akkor indulhat meg, ha egy legalább öt-hat főnyi csoport komoly, rendszeres együttes munkára hajlandó. Az ő képzésükben bizonyára nem elegendő az ének gyakorlása, gondoskodni kell a liturgia megértésében való állandó előrehaladásról is.

3. Szköla felnöttekből. A szkóla-alakításnak e módja ritkább, pedig sok helyen ez lenne a legrealisabb elindulás. Kétségtelenül van hátránya: a felnötteket családi gondjaik megakadályozzák a rendszeres próbátogatásban, sőt gyermekek születése miatt hosszú hónapokra kimaradhatnak a szkóla-tagok. Nehezebb ilyen helyzetben válogatni, nehéz lenne bárki elöl becsukni az ajtót. Talán még a botfűlüt is be kell fogadni, legfőljebb nem éneklésben vesszük hasznát, hanem például a vetítésben. De van előnye is a felnőtt-szkólának. Öntudatosabb, a szolgálatot értelemmel vállaló tagok alkotják a szkólát, akiknek testületében mintegy az egyházközség népe képviseli magát. Tekintélyt ad a felnöttek oltárszolgálat, s mélyen gyökerezik az egyház hagyományaiban. Sok magyar faluban például 8-10 férfi énekes testülete tartotta fenn a vesperás, a lamentáció hagyományát olyankor is, amikor a pap maga már rég elhagyta volna. A felnőtt szkólában lesz nyilvánvaló, hogy a kórus nem pedagógiai eszköz, hanem a cél a szent zene, mely összegyűjtötte őket.

A felnőtt szkólák alakítását a vezetőnek ismerősei körében kell elkezdni, s aktivizálnia kell az első tagokat továbbiak toborzására. Szerencsés esetben már három-négy énekes is elég a templomi szolgálat megkezdéséhez, s éppen e szolgálat láttán fognak csatlakozni a továbbiak. A felnőtt szkóla egyik legszebb feladata és egyben összetartó ereje a közösen végzett énekes zsolozsma. Ez idővel azután megnyílhat a hívők felé is. Néha egy-két énekes már el tudja vezetni hetenkénti rendszerességgel legalább a completorium éneklését.

4. Szköla meglévő csoportokból. Gyakran működik már a templomban valamiféle éneklő társaság, s át lehet őket vezetni a liturgia szolgálat felé. Ennek is megvannak persze a nehézségei. Elvileg ugyanis a szkólának a liturgikus énekekre kell koncentrálnia, mellyel megfér egy-egy polifon tétel vagy népének, de a teljes vegyes-felvágott ellentétes a liturgia szellemével. Aligha tud azonosulni egy szkóla a liturgikus énekkel, ha vele felváltva gitáros dalokat énekel. És mégis. A vezetőnek tudnia kell időlegesen kiegyezni a meglévő helyzettel, s okosan, türelmesen, szeretettel és humorérzéssel áthangolni a résztvevőket a nemesebb szolgálatra. A gitárosoknál azt lehetne javasolni, hogy ne a zenei érték, hanem a szöveg felől kezdjük meg a munkát. A közös zsolozsma, a zsoltárok megértése, szép liturgikus szövegek megismerése, egy-egy zenei "telitalát" vágyat ébreszthet a fiatalokban arra, hogy egész lelkesedéssel odaszenteljék magukat a *musica sacrának*.

Ellenkező a nehézség a hagyományos kórusokkal. Ezek ugyan már sok helyt halódnak, a repertoáron tartott művek elfogadható előadására már alig képesek, mégis úgy érzik, hogy a többszólamú motettákhoz, misékhez képest veszteség, visszaesés a gregorián ének. Itt talán két dolog segít. A többszólamú és gregorián ének jól megválasztott aránya, hiszen nem lehet kétség a kettő összeilleszthetősége felől. És nem is szabad csak a könnyű gregorián dallamokra szorítkozni: egy-egy díszes alleluja vagy offertorium méltó feladat a legjobb kórusnak is. A rendszeresen polifóniát éneklő jó kórusoknak is meg kellene fontolniuk, hogy a Kyrie elé beillesztett Introitus, az Agnus után énekelte Communio emeli teljesítményük liturgikus rangját. A másik eszköz itt is a tudatosítás: az egyház ismételtén kinyilvánította, hogy a liturgikus szöveget megszólaltató egyszólamú ének teljes értékű, az ünnepélyesség és művészség szempontjából a polifóniánál nem alábbvaló megoldás.

Sokhelyütt, főleg falun nagy hagyománya van az előénekes asszonyok szolgálatának. Lehetne ezeket is lassanként a liturgikus éneklés egyes fajtáira megtanítani, s ezzel átmenteni a II. vatikáni zsinat utáni korszakba szép, tiszteletreméltó többlet-buzgalmukat. Ilyenkor sem szabad hirtelenül és mértéktelenül belenyúlni megszokott énekgyakorlatukba. Folytassák azt, amit eddig tettek, de mellette kapjanak mind több és több szerepet az új liturgikus énekformákban is (temetési előéneklés, mise-zsoltározás, stb.). Akár nem is kell a kántornak vagy papnak egészen elfoglalni az ő munkaterületüket. Dolgozzanak szépen magukban, saját vezetőjük irányításával, ám legyen a próbáknak olyan negyed- vagy félórája, melyen a kántor az új feladatok ellátására tanítja őket. Ugyanígy fel lehetne karolni az egyes helyeken még meglévő nyilvános férfitársulatok, férfi előénekesek liturgikus szolgálatát.

Helyes lenne, ha az ún. kisközösségek is az egész közösség, a nyilvános egyházi élet javára kamatoztatnák buzgóságukat. Elvállalhatnák például bizonyos időkre, napokra az előénekes szolgálatot. Saját közösségi életüknek is hasznára válnék, hogy azt egyházi éneken keresztül az értelmet szeretet hangjait tanulatják, s az egyház énekkincsét magukévá téve elkerülik az egyházi dekultúrálódás és perifériára szorulás veszélyeit.

5. Hány tagú legyen a szköla? Mernénk mondani, hogy minél több. Ámde konkrétan egy misén van egy maximális létszám. Ha annál több az előénekes, már inkább nagy énekkarként működik. Egy misén általában nem kell több, mint 2-10 előénekes (gyermekből persze több). Mi legyen hát?

A nagy létszámú szkölában sincs ennél több olyan tag, aki előénekesi szolgálatra alkalmas. A többiek is megtanulhatnak egy-egy darabot, illetve a nép legjobban képzett részét fogják alkotni (a szkölában ülve). A szköla csak akkor végzi megfelelően liturgikus szölgálatát, ha szinte egyetlen vasárnap sem marad ki. Minthogy ezt nem mindenki tudja vállalni, elképzelhető, hogy a nagyobb létszámú szköla beosztás szerinti váltakozással vállalja a hetenkénti misét. Vagy ha többen vannak, akár több misét is el lehet látni előénekesekkel, feltéve, hogy mindegyikre jut legalább egy vezetésre képes egyéniség.

6. A szköla vezetője. Természetesen a kántor vagy pap is szóba jöhet a szköla vezetőjeként. De nagy segítség számukra, ha találnak olyan világit, aki megfelelő szakértelemmel vállalni tudja a szköla vezetését. Az orgonista-kántornak is, a papnak is sokféle más dolga van a liturgiában, amit nem oszthat meg másokkal. A jó együttműködés a szentélyben tevékenykedő pap, a kóruspadok előtt álló szköla-vezető és az orgonánál ülő kántor között az igazi musica sacra biztosítóka. Természetesen a szköla vezetője nem szükségszerűen azonos az egyes szölgálatokat irányító főkorátorral. Az igazán jól működő egyházzenei életben a szköla általános vezetését végző szakember megtalálja azokat a munkatársakat, akikre rábízhatja egy-egy mise vagy zsolozsmaóra elkormányzását. A szertartáskönyvek tanúsága szerint a magyar középkorban már 9-10 éves gyermekek is képesek voltak erre.

7. A "külsőségek". A szköla ugyanolyan megkülönböztetett liturgikus szölgálatot lát el, mint az asszisztencia, vagy akár maga a pap. A liturgikus rendelkezések hangsúlyozzák az énekesek e meghatározott szerepét, s ezt fejezik ki azok a külső jegyek is, melyek a szköla testületi egybetartozását szölgálják. Ilyen mindenekelőtt a szköla elhelyezése. A szertartás alatt kijelölt, jól elrendezett, praktikus, ugyanakkor a szemnek is megnyugtató ülésrendet kell kialakítani. Példamutató az angol templomok stallum-rendszere tágas, kényelmes ülőhelyeivel, kottatartóival, könyvtárolóival, lámpásaival.

Az énekesek rendezett, egyöntetű mozgásában, ki- és bevonulásában, továbbá liturgikus ruházatában is kifejeződik felelősségteljes, az egyház által megbecsült szerepük. Ennek megfelelően az egyház külön, szentelmény-szerű áldásban részesítette őket, melyeket a XX. szkölák is felújítottak.